

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ВИКОРИСТАННЯМ КОМЕРЦІЙНОЇ АБО БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

Стаття присвячена дослідженню суб'єктивної сторони злочинів, передбачених статтями 231, 232 КК України. Здійснено огляд сучасних проблем структурування суб'єктивної сторони цих злочинів. Стверджується, що при незаконному використанні відомостей, що містять комерційну таємницю, а так само при розголошенні комерційної таємниці, щодо наслідків у виді істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності у винного може бути як умисел, так і необережність.

Ключові слова: кримінальне право, суб'єктивна сторона, умисел, комерційна або банківська таємниця.

The article is devoted to the study of the subjective side of the crimes provided for in Articles 231, 232 of the Criminal Code of Ukraine. A review of current problems of structuring the subjective side of these crimes has been carried out. It is argued that the illegal use of information containing commercial secrets, as well as the disclosure of commercial secrets, in relation to the consequences in the form of significant harm to the business entity from the perpetrator is possible as intent and negligence.

Keywords: criminal law, subjective side, intent, commercial or bank secrecy.

Стаття посвящена исследованию субъективной стороны преступлений, предусмотренных статьями 231, 232 УК Украины. Осуществлен обзор современных проблем структурирования субъективной стороны этих преступлений. Утверждается, что при незаконном использовании сведений, содержащих коммерческую тайну, а также при разглашении коммерческой тайны, при последствиях в виде существенного вреда субъекту хозяйственной деятельности у виновного может быть как умысел, так и неосторожность.

Ключевые слова: уголовное право, субъективная сторона, умысел, коммерческая или банковская тайна.

Проблема встановлення винуватості чи невинуватості особи безпосередньо пов'язана із внутрішньою стороною злочину та таким елементом складу злочину, як суб'єктивна сторона. Вона становить психічну

діяльність особи, що відображає ставлення її свідомості і волі до суспільно небезпечного діяння, яке воно вчиняє і до його наслідків. Зміст суб'єктивної сторони складу злочину характеризують певні юридичні ознаки: вина, мотив та мета вчинення злочину. На даний момент закон про кримінальну відповідальність надає законодавче визначення вини – це психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої Кримінальним кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності (ст. 23 КК України). Мотив і мета такого відображення у Законі не знайшли [1, с. 1039].

Проблемі визначення суб'єктивної сторони, встановлення та співвідношення її ознак приділяли такі вчені як М. І. Бажанов, В. І. Борисов, Б. С. Волков, П. С. Дагель, Д. П. Котов, А. О. Пінаєв, О. І. Рарог, В. А. Якушин та ін. Мета статті полягає в дослідженні вини, мотиву та цілі вчинення злочинів, передбачених статтями 231, 232 КК України, що дозволяє правильно кваліфікувати вказані злочини.

Встановлення обов'язкових ознак суб'єктивної сторони злочину цілком залежить від форми складу злочину та викладу конкретної диспозиції злочину в тексті кримінального закону. Виходячи з того, що злочин, передбачений у статтях 231, 232 КК України, описаний як такий, що має формальний склад, то наслідки цього злочину разом із причинно-наслідковим зв'язком лежать поза злочином і можуть його лише обтяжувати як додаткові ознаки. У вітчизняній юридичній літературі із приводу суб'єктивної сторони злочинів, передбачених статтями 231 «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю», 232 «Розголошення комерційної або банківської таємниці» КК України, точилася дискусія, головним чином, із приводу того, чи можливий при вчиненні цих діянь непрямий умисел або це діяння характеризується тільки прямим умислом.

Так, багаточисельна група авторитетних вчених-правознавців вважає, що злочини, передбачені статтями 231, 232 КК України можуть бути вчинені виключно з прямим умислом.

Зокрема, професор П. П. Андрушко зауважує, що суб'єктивна сторона незаконного збирання, незаконного використання відомостей, що становлять комерційну таємницю і їх розголошення характеризуються тільки прямим умислом [2, с. 577–581]. Цієї позиції дотримуються професор Є. Л. Стрельцов [3, с. 426–427], професор М. І. Хавронюк, наголошуючи, що суб'єктивна сторона складів злочинів, передбачених статтями 231 і 232 КК України (незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю і розголошення цих відомостей) характеризується прямим умислом, оскільки в диспозиціях розглядуваних статей чітко вказано: «умисні дії, спрямовані на...» і «умисне розголошення» [4, с. 577–578].

Але, як вже зазначалося, у спеціальній літературі немає однозначної позиції із цього приводу. Так, академік Н. О. Гуторова вважає, що суб'єктивна сторона цих злочинів характеризується прямим або непрямим умислом. Винна особа усвідомлює, вважає науковець, що вчиняє дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, або незаконно використовує такі відомості, передбачає можливість або неминучість заподіяння істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності і бажає чи свідомо допускає настання їх наслідків [5, с. 223]. Професор П. А. Воробей переконаний, що злочин вважається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправність своїх дій або бездіяльності, передбачала їх суспільно небезпечні наслідки і бажала чи свідомо допускала настання цих наслідків [6, с. 153].

На нашу думку, з урахуванням викладеної позиції щодо змістовного розмежування видів умислу, злочини, передбачені статтями 231, 232 КК України можуть бути вчинені як з прямим, так і непрямим умислом.

Визначаючи зазначені діяння як умисні злочини з прямим або непрямим умислом, ми маємо на увазі, що особа, яка їх вчинила, усвідомлювала суспільно небезпечний характер вчиненого ним діяння, передбачала суспільно небезпечні наслідки, бажала чи допускала настання цих наслідків.

Усвідомлення і передбачення характеризують інтелектуальний момент даного умислу, а бажання чи допущення настання суспільно небезпечних наслідків – вольовий момент цього умислу.

При прямому умислі інтелектуальні ознаки полягають в усвідомленні суспільно небезпечного характеру свого діяння (дії або бездіяльності) і передбаченні його суспільно небезпечних наслідків. Хоча ці поняття і належать до однієї інтелектуальної сфери психічної діяльності, але вони є різними за своїм змістом. Усвідомленість суспільно небезпечного характеру діяння містить у собі не тільки розуміння фактичної сторони того, що вчиняється, всіх обставин, що характеризують об'єктивні ознаки складу злочину, в тому числі значущість об'єкта і предмета посягання, характеру діяння, місця, часу, способу його вчинення та інших обставин, а й розуміння соціального значення діяння, його соціальної шкідливості.

Передбачення означає, що у свідомості певної особи склалося певне уявлення про можливі або неминучі наслідки свого діяння. При цьому передбачення тут має конкретний характер. Особа має чітке уявлення про розвиток причинного зв'язку, тобто про те, що саме від її конкретного діяння настануть або можуть настати конкретні суспільно небезпечні наслідки.

Вольова ознака прямого умислу – це бажання настання передбачуваних наслідків своєї дії чи бездіяльності. Частіше за все особа прагне в цьому разі досягти якої-небудь мети, задовольнити ту чи іншу потребу [7, с. 157].

За непрямого умислу усвідомленість є аналогічною усвідомленості в умислі прямому. І в цьому разі свідомість особи передбачає розуміння всіх фактичних обставин, що характеризують об'єктивні ознаки конкретного складу злочину, в тому числі характеру і значення об'єкта і предмета посягання, характеру дії і бездіяльності, а також місця, часу, способу їх

вчинення та ін. Вона також містить розуміння суспільної небезпечності, шкідливості свого діяння і його наслідків.

Передбачення за непрямого умислу має свою розпізнавальну особливість. Як і за прямого умислу, воно має конкретний характер. Особа в цьому разі чітко усвідомлює, що саме її конкретна дія чи бездіяльність може спричинити конкретний суспільно небезпечний наслідок, і тим самим передбачає загалом розвиток причинного зв'язку між діянням і можливим його наслідком. Проте цей наслідок особа передбачає лише як можливий результат свого діяння. Передбачення неминучості настання наслідку за непрямого умислу виключається. Воля особи в цьому разі не спрямована на досягнення суспільно небезпечного наслідку. Саме в цьому і полягає розпізнавальна особливість передбачення наслідків за непрямого умислу. Однак основна сутність непрямого умислу – в його вольовій ознаці. Особливість такої ознаки полягає у відсутності бажання настання суспільно небезпечного наслідку. Незважаючи на передбачення такого наслідку, особа не відчуває потреби в його досягненні, воно не потрібно їй ні як основний, ні як проміжний наслідок. Тут має місце ситуація, за якої особа, не спрямовуючи свою волю на досягнення наслідку, все ж таки свідомо допускає його настання. Частіше за все таке свідоме допущення полягає в байдужому ставленні до наслідків. Інакше кажучи, особа, не будучи зацікавленою у настанні суспільно небезпечного наслідку свого діяння, все ж допускає таку можливість [7, с. 158].

Крім того, в науці кримінального права України розробляється проблема змішаної (подвійної) форми вини. Змішана (подвійна) форма вини являє собою різне психічне ставлення особи у формі умислу і необережності до різних об'єктивних ознак одного і того ж злочину. При змішаній (подвійній) формі вини щодо дії або бездіяльності має місце прямий умисел, щодо наслідків – необережність (злочинна самовпевненість чи злочинна недбалість) [7, с. 373].

Коментуючи положення статей 231, 232 КК України, вчені-правознавці В. М. Киричко, О. І. Перепелиця наголошували, що при незаконному використанні відомостей, що містять комерційну таємницю, щодо наслідків (істотної шкоди) у винного може бути як умисел, так і необережність. Так само, це стосувалося і наслідків у вигляді істотної шкоди при розголошенні комерційної таємниці, тобто міг мати місце як умисел, так і необережність [8, с. 695–696; 9, с. 228–230].

Підтримуючи зазначену точку зору, ми вважаємо, що у даному випадку про досліджувані діяння можна казати як про злочини, в яких об'єктивна сторона характеризується настанням двох типів наслідків – первинного і похідного, тому вони характеризується різним психічним ставленням (у формі умислу і необережності) особи до самого діяння і суспільно небезпечних наслідків такого діяння. В статтях 231, 232 КК України присутні два суспільно небезпечні наслідки (первинний – шкода встановленому порядку здійснення господарської діяльності в частині забезпечення охорони комерційно цінної інформації від недобросовісної конкуренції з боку суб'єктів господарювання і похідний – істотна шкода потерпілому суб'єкту господарської діяльності), психічне ставлення до яких з боку винного є різним. До заподіяння шкоди встановленому порядку здійснення господарської діяльності він ставиться умисно, а до настання істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності – необережно. При цьому винний усвідомлює можливість настання похідного наслідку в результаті настання первинного.

Таким чином, проведений власний аналіз дає можливість стверджувати, що при незаконному використанні відомостей, що містять комерційну таємницю, а так само при розголошенні комерційної таємниці, щодо наслідків у виді істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності у винного може бути як умисел, так і необережність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шепітько М. В. Завідомо неправдиве показання: аналіз суб'єктивної сторони. *Форум права*. 2011. № 2. – С. 1039–1042. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11smvscz.pdf> (дата звернення: 12.01.2019).
2. Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Александров Ю. В и др. ; отв. ред. С. С. Яценко, В. И. Шакун. Киев : Правові джерела, 1998. 1088 с.
3. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Алієва О. М. та ін. ; відп. ред. Є. Л. Стрельцов. Вид. 7-е, перероб. і допов. Харків : Одиссей, 2011. 824 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Бойко А. М. та ін. ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Вид. 3-тє, переробл. та доповн. Київ : Атіка, 2005. 1064 с.
5. Гуторова Н. О. Преступления в сфере хозяйственной деятельности. Харків : Одиссей, 2003. 256 с.
6. Воробей П. А. Теорія і практика кримінально-правового ставлення в вину : Монографія. Київ : НАВСУ, 1997. 183 с.
7. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Баулін Ю. В. та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Вид. 4-е, перероб. і допов. – Харків : Право, 2010. 456 с.
8. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Баулін Ю. В. та ін. ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 1196 с.
9. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Баулін Ю. В. та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Вид. 4-тє, переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 608 с.